

TAALTOESTANDEN EN MOEDERTAALONDERRICHT IN HET KATOLIEK MIDDELBAAR ONDERWIJS

HET ST.-JOZEFSKOLLEGE IN MOESKROEN 1831-1940 ⁽¹⁾

Toen het in 1830 in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tot een breuk kwam en de Zuidelijke Provinciën een eigen weg opgingen als het « Koninkrijk België », toen kregen deze gebieden een grondwet die lange tijd voor modelkonstitutie doorging. Toch bleken theorie en praktijk vrij ver uit elkaar te liggen, vooral wat de grondwettelijke vrijheden betreft.

Zo was dat bijvoorbeeld het geval met de taalvrijheid. Hoewel uit de statistieken bleek, dat 4/7 van de Belgische bevolking nederlandstalig was, vormde het voor de voorlopige regering geen beletsel om aan te nemen dat het Frans de meest gesproken taal in België was. Immers, al te graag werd aangenomen dat dit nederlandstalige element mettertijd zichzelf wel zou likwideren. Mensen als Charles Rogier koesterden de illusie, dat de Vlaamse bevolking massaal Frans zou gaan studeren ⁽²⁾. Wekt het verwondering dat dit wel één van de laatste bekommernissen was van een volk voor wie het er meestal slechts op aankwam, op een behoorlijke manier de dag van morgen te halen ?

De verhoopde totale verfransing kwam er dus niet, hoewel het Frans dé taal werd — of bleef — van de hogere kringen. De taal werd dan ook een statussymbool en verscherpte zo de tegenstellingen tussen de ver-

(1) Dit artikel is de neerslag van een seminariewerk in het kader van een lopend projekt van de afdeling « Geschiedenis van de 19e en 20e eeuw » van de K.U.L., waarbij gepoogd wordt een beeld op te hangen van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs in Vlaanderen.

Onze dank gaat hierbij naar drs. Louis Vos voor de begeleiding en naar E.H. Dendauw, directeur van het kollege, ook naar F. Adriaens, Kan. Janssens de Bisthoven, R. Cottenier, G. Decruyenaere, M. Lampe en G. Lavaert voor de medewerking bij de totstandkoming van deze studie.

(2) E.H. KOSSMANN, *De Lage Landen 1780-1940. Anderhalve eeuw Nederland en België*, Amsterdam-Brussel, 1976, 118; L. & L. VOS-GEVERS, *Dat volk moet berleven. Het studententijdschrift de Vlaamsche Vlagge 1875-1933*, Leuven, 1976, 61.

schillende klassen. Maar vanuit de volksmassa kwam hierop geen reactie. Slechts een klein aantal intellectuelen kreeg interesse voor de Vlaamse eigenheid.

De kiem was er en die kon nu tot een volwaardige plant gaan uitgroeien. De strijd die de Vlaamse Beweging voor de gelijkstelling van beide landstalen ging voeren, startte geleidelijk.

Deze langzame strijd werd vanzelfsprekend ook gevoerd op het vlak van het onderwijs, dat eigenlijk een basis kon gaan vormen voor de herwaardering van het Nederlands. Slechts geleidelijk gaf de (kerkelijke of burgerlijke) overheid toe aan de vernederlandsing. Het Rijksonderwijs kwam tot een regeling via allerlei wetten, die echter niet van toepassing waren op het vrij onderwijs, waar de vernederlandsing afhankelijk was van de houding van het episkopaat. Hoewel de bisschoppen hier steeds vrij weigerig tegenover stonden en ter argumentatie velerlei — al dan niet zinvolle — redenen wisten aan te halen, konden zij tenslotte niet tegen de stroom blijven oproeien en gaven ze met mondjesmaat toe.

Dit artikel wil dan ook nagaan in hoeverre de bisschoppelijke maatregelen werden nageleefd in het Moeskroense kollege en hoe de taaltoestanden er evolueerden.

Verwacht mag worden dat, gelet op de geografische ligging van Moeskroen, we hier met een uitzonderingssituatie te doen hebben. Daarom lijkt het gerechtvaardigd, voor we tot de eigenlijke studie komen, even in te gaan op de taaltoestanden in deze provinciestad tijdens de te behandelen periode⁽³⁾.

Vastgesteld werd dat bij het begin van de 18de eeuw de kennis van het Nederlands voor bepaalde ambten (zoals dat van pastoor) noodzakelijk was, ofschoon al op het einde van de 13de eeuw in Moeskroen een Romaans dialect gesproken werd. Toch waren in de tweede helft van de 14de eeuw in Moeskroen 38 % van de familienamen Vlaams⁽⁴⁾. De geleidelijke en opvallende vernederlandsing werd nog versterkt door de Vlaamse immigratie bij de laatste eeuwwisseling. De bevolking groeide aan van 6175 in 1846, over 11.042 in 1880, 18.909 in 1900 tot 33.000 in 1930. De plaatselijke intellectuelen spraken Frans, terwijl het gewone volk naast Pikardisch, ook Vlaams sprak. VANHEEDE⁽³⁾ schrijft de verfransing van

(3) Zie A. VANHEEDE, *Taaltoestanden in Menen, Komen en Moeskroen. De Leie-gouw*, VIII (1966), 417-449.

(4) F. DEBRABANDERE, *Persoonsnamenstudie en taalgrens. Het taalgrensgebied in de Kasselrij Kortrijk 1350-1400. Ons Heem*, XXVIII (1974), 162-165.

Moeskroen — waar logischerwijze een vernederlandsing plaats had moeten vinden — aan het onderwijs toe. Deze studie zou dan ook moeten kunnen uitwijzen of we ons bij dit besluit mogen aansluiten, althans wat het kollege betreft⁽⁵⁾.

I. VOORGESCHIEDENIS

Om de latere toestand in het St.-Jozefskollege ten dele te kunnen begrijpen, is het aangewezen terug te gaan tot de stichting ervan en tot de moeilijkheden die leidden tot de overname door het bisdom Brugge.

Het ontstaan van het instituut ⁽⁶⁾.

Het is best mogelijk dat, zoals een Moeskroense geschiedschrijver beweerde⁽⁷⁾, de stad nog steeds geen kollege zou hebben gehad (of het althans veel later gekregen zou hebben), als de Franse priester L. Flajolet⁽⁸⁾ in juli 1831 niet uit Frankrijk was geweest. In een poging om zijn werk, een onderwijsinstelling, te redden, vond hij in Moeskroen een bruik-

(5) Volledigheid is iets wat van deze studie niet verwacht mag worden. Door allerlei omstandigheden moesten we ons beperken tot het meest voor de hand liggende materiaal. Op de eerste plaats is dat het kollegearchief, dat vrij omvangrijk is, maar na selectie van de — ongeïntarizeerde — stukken slechts een vrij fragmentarisch beeld geeft van de taaltoestanden. Naar aanvulling werd gezocht in het Bisschoppelijk Archief in Brugge, waar de bewaarde briefwisseling tussen het kollege en het bisdom wel de moeite van het inkijken loont. Enkele interviews, met alle voor- en nadelen daaraan verbonden, werkten verrijkend voor de tussenoorlogse periode.

(6) Gegevens uit [L. VANDEPUTTE], *Notice historique sur le Collège Saint-Joseph à Mouscron à l'occasion du centenaire de sa fondation (1831-1931) et du cinquantième de sa reprise par l'Evêché de Bruges (1881-1931)*, Kortrijk, [1931], 51 p., geïll.

(7) A.M. COULON, *Histoire de Mouscron d'après les documents authentiques*, Kortrijk, 1890-91², Brussel, anast. herdruk, 1974, p. 330.

(8) Louis-Constantin-Joseph FLAJOLET (°Béthune 1764 - †Moeskroen 1839) wordt na zijn priesterwijding in 1790 kwartiermeester in het kollege in Valenciën en later ook prefekt van het Seminarie van dezelfde stad. Na de sluiting ervan in 1791 wordt hij parochiepriester, tot hij moet vluchten naar België en Westfalen, waar hij les geeft. In 1800 keert hij naar Frankrijk terug en weet er steeds aan de vervolgingen te ontsnappen. In 1823 wordt hij tot principaal van het kollege in Tourcoing benoemd, dat hij opnieuw tot leven weet te brengen. In juli 1831 wordt hij wegens zijn loyalisme t.o.v. de Bourbons afgezet.

bare woning, waar hij zijn kollege gemakkelijk kon voortzetten, aangezien al zijn vroegere leerlingen hem volgden, op één na. De school kreeg de steun van het gemeentebestuur, zodat in 1838 het huis kon worden aangekocht en uitbreidingen mogelijk werden. Flajolet stierf op 13 september 1839, 75 jaar oud.

Bij zijn overlijden had hij de wens uitgedrukt het kollege over te doen aan een kongregatie teneinde het voortbestaan ervan te verzekeren. In 1843 deden de priesters Leclercq en Tonnelier, die het kollege beheerden, stappen bij J.B. Debrabant, stichter van de « *Frères de la Sainte-Union des Sacrés-Cœurs* », die al een bloeiend instituut hadden in Kain, om de school over te nemen. Dit gebeurde dan ook in 1844, hoewel er voor een goede organisatie te weinig broeders waren. Een belangrijke wijziging werd doorgevoerd: het kollege werd een pensioonaat voor lager onderwijs tot 1867.

Ondanks het kwasi volledig ontbreken van gegevens in verband met de taaltoestanden in deze periode kunnen we ons toch aan een voorzichtige interpretatie wagen. Zou het verwondering wekken wanneer we beweerden dat we hier duidelijk met een homogeen franstalige school te maken hebben? Immers, zowel de stichter Flajolet als de kongregatie van de « *Sainte-Union* », gesticht in Atrecht (Arras), waren van Franse afkomst, wat zeker zijn weerslag gehad zal hebben op het onderwijs. Verder is ook de niet geringe aanwezigheid van Franse leerlingen niet zonder belang, zodat (West-)Vlaamse jongens er wellicht heel vlug Frans leerden, een « noodzaak » misschien in West-Vlaanderen, dat traditioneel meer verfranst was dan andere provincies en waar ook meer priesters hun opleiding hadden gekregen in Noordfranse scholen⁽⁹⁾. Het Nederlands kreeg er wel een zekere plaats als fakultatief vak, dat gevolgd kon worden tegen bijbetaling⁽¹⁰⁾.

(9) L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914*, Leuven, 1977, 38-39.

(10) KOLLEGEARCHIEF MOESKROEN (K.A.M.), *Palmaressen*, 1864-1872, waar een ingebonden prospectus (te dateren tussen augustus 1861 en mei 1865) o.m. het volgende vermeldt: « (...) A ces connaissances que tous doivent acquérir, on ajoute, selon la volonté des parents, l'enseignement du Flamand, de l'Allemand et de l'Anglais; (...) Les leçons d'agrément et de langues étrangères sont à la charge des parents (...) ». Het « Vlaams » werd aldus blijkbaar als een « vreemde taal » beschouwd.

De wederoprichting van het kollege.

In 1867 wordt J.B. Hollebecq tot superior benoemd en wordt het pensionaat door de toevoeging van een aantal klassen opnieuw een kollege. Om het tekort aan broeders op te lossen, benoemt Faict, bisschop van Brugge, er in 1869 een aantal diocesane priesters tot leraar. In 1873 wordt er gefeest: het kollege telt voor het eerst een honderdtal internen, naast een vijftiental half-internen en een goeie honderd externen⁽¹¹⁾.

Voor deze periode zijn de bewaarde gegevens, zowel in het bisschoppelijk archief als in dat van het kollege, opnieuw vrij beperkt. Wat de rekrutering van de leerlingen betreft, mikte men blijkbaar nogal hoog, aangezien er zelfs engelstalige reclameprospectussen gedrukt zijn⁽¹²⁾. Moet de sporadische aanwezigheid van jongens uit Groot-Brittannië als een gevolg van deze politiek gezien worden?

De « palmaressen » laten ook de organisatie van de afdelingen kennen⁽¹³⁾. Een eerste sektie werd als « *études françaises* » betiteld, met als onderverdelingen: de « *cours préparatoire* », « *5ième cours* » en « *4ième cours* ». De « *études professionnelles* » vormden de tweede sektie, met een « *3ième* » en een « *2ième cours* ». De derde sektie tenslotte is die van de « *Humanités* ». Vanaf 1869-70 was het kollege een volledige middelbare school. Het gedachtenisprentje van 1873 (n.a.v. het bovenvermelde feest) kreeg als titel: « *Collège Saint-Joseph, Mouscron. Institut commercial et industriel. — Ecole moyenne* ». De beroepsschool telde toen zes klassen met voorbereidende afdeling, terwijl de humaniora enkel de eerste drie klassen had⁽¹⁴⁾.

L. Pouillet, de nieuwe directeur (1876-1878), liet in een rapport aan de bisschop vermoeden dat er soms wel enige wrijvingen waren in verband met het taalgebruik. Over de surveillant van de internen, Jozef Axters, wist hij het volgende te melden: « *Votre Grandeur connaît mieux que moi les vertus et les défauts de ce Monsieur ainsi que sa passion parfois imprudente pour sa langue maternelle* ». Axters, die in 1874 tot priester was gewijd, werkte sedert 1875 als lid van de Westvlaamse Gilde mee

(11) Zie tabel in bijlage.

(12) K.A.M., *Palmaressen*, 1864-1872, ingebonden prospectus: « (...) The course of instruction comprises all the branches of a sound modern education: French, Dutch, English, German, Mathematics, Natural and Commercial Sciences, etc. (...) Particular attention is paid to French pronunciation, three-fourths of the pupils being French ».

(13) Toestand 1867.

(14) [L. VANDEPUTTE], 17.

aan de redactie van de « *Vlaamsche Vlag* ». Misschien is het besluit van deze brief als een toespeling op deze wrijvingen te interpreteren : « *J'espère que Vostre Grandeur prenant en considération notre position exceptionnelle et difficile, daignera m'envoyer des professeurs de choix qui puissent servir de modèle* »⁽¹⁵⁾.

In de zomer van 1878 werd de « *Cercle Pie IX* » opgericht⁽¹⁶⁾, een religieuze vereniging van oud-leerlingen, waarvan het voornaamste doel was het Sint-Vincentiusgenootschap (dat dus blijkbaar al bestond maar waarover geen gegevens te vinden waren) te steunen door het houden van toneel- en muziekavonden. Superieur Poulet vond dat een dergelijke vereniging helemaal strookte met « *l'idée de Monseigneur l'Evêque* »⁽¹⁷⁾. Blijkbaar wist deze vereniging ook buiten het kollege belangstelling op te wekken, zowel voor haar organisatie — zo werden de vergaderingen soms bijgewoond door mensen uit andere kolleges⁽¹⁸⁾ — als voor haar toneel-opvoeringen⁽¹⁹⁾. Wat het taalgebruik in deze vereniging betreft, is er geen enkel probleem : de eenheidstaal was het Frans.

De overname door het bisdom Brugge.

Door het blijvend tekort aan broeders kwam het kollege eens te meer in handen van een diocesaan priester. Pierre Baes, geboren in Poperinge, volgde in januari 1878 Poulet op, die binnentrad bij de Redemptoristen in Tongeren. En precies in datzelfde jaar 1878 waarin Faict maatregelen trof in verband met de taaltoestanden in de kolleges⁽²⁰⁾, werd in het

(15) B.A.B., *Brief Poulet/bisschop*, 30 augustus 1876.

(16) Het verslagboek werd bijgehouden tot 1882.

(17) K.A.M., *Cercle Pie IX*, Procès Verbaux, vergadering van 18 juli 1878.

(18) — op 3 september 1878 : twee retorikaleerlingen van het kollege in Brugge ;
— op 21 juli 1879 : de sekretaris van de associatie van St.-Amands uit Kortrijk.

(19) Soms werd ingegaan op uitnodigingen om het ingestudeerde stuk in naburige gemeenten op te voeren ; op 15 september 1878 wonen retorikaleerling Huyghe, de directeur en 24 leden van de St.-Amandsassociatie uit Kortrijk de voorstelling bij. Een uitvloeisel van dit bezoek was de konferentie die Huyghe op 19 januari 1879 in Moeskroen gaf over « *l'Eglise catholique — Devoirs des jeunes gens catholiques en nos temps* », en die werd bijgewoond door de zowat 150 leden van vermelde associatie, naast de leerlingen van de « *cours supérieurs* » en de « *section des humanités* » uit Moeskroen.

(20) L. VOS-GEVERS, *In het spoor van de vernederlandsing. Het Nederlands als vak- en voertaal in het katholiek middelbaar onderwijs van het aartsbisdom Mechelen en het bisdom Brugge. 1864-1893*. In *De Groote Stoorring*. 1875. *Historische bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging*, Rumbeke, [1975], 199.

franstalig instituut van Moeskroen het Nederlands als verplicht vak ingevoerd in de humaniora. Dat dit nu niet meteen als dé grote revolutie gezien moet worden, wordt duidelijk wanneer we zien op hoeveel leerlingen deze verandering van toepassing was : met name op amper 17 van de 201 ingeschrevenen ⁽²¹⁾.

In 1880 ontstonden moeilijkheden, die zouden leiden tot de overname van het kollege door het bisdom Brugge. Het archief van het bisdom bewaart hierover enkele brieven ; de korrespondentie moet zeer druk geweest zijn en toont duidelijk aan, dat de realiteit heel wat harder is geweest dan het desbetreffende verhaal in de kollegegeschiedenis laat vermoeden ⁽²²⁾. In een ongedateerde brief van directeur Baes aan de bisschop, liet hij weten dat de kongregatie van de « *Sainte-Union* » aan het uitsterven was en zich wilde terugtrekken in het kollege van Moeskroen, door dat van Kain op te geven. In zijn vraag om instructies lag ook de waarschuwing besloten, dat wanneer dit plan tot uitvoering zou komen, het kollege al zes vreemdelingen als leraar zou krijgen, met name drie Fransen en drie Duitsers. Verder eiste de overste van de « *Sainte-Union* » ook het direkterschap op. Het antwoord van Faict hierop is ons niet bekend, maar uit de kollegegeschiedenis komen we te weten, dat het plan toch gerealiseerd werd, zodat broeder L. Cornille directeur werd en P. Baes gewoon aalmoezenier.

Misschien ligt in deze « degradatie » de verklaring voor het feit dat de relaties tussen de religieuzen en de diocesane priesters fel afkoelden, tot een « *froid, plus que glacial* », zoals de pastoor van Moeskroen het schreef ⁽²³⁾.

Een brief van de superieur van de kongregatie, P. Lefebvre, aan de Brugse bisschop — die als zeer vertrouwelijk « *sous prières de renvoi* » aan de Moeskroense pastoor werd meegedeeld — versterkt het vermoeden dat het niet om een peulschilletje ging ⁽²⁴⁾. Toen de « *Sainte-Union* » ook nog de funktie van aalmoezenier in handen wilde krijgen, stootte men op verzet van de bisschop, die nu resoluut stappen deed om het kollege over

(21) B.A.B., *Brief Baes/bisschop*, 4 oktober 1879, die in het derde punt de verdeling van het aantal leerlingen over de verschillende afdelingen bevat. Wat de humaniora betreft, krijgen we in de 6de Latijnse zeven leerlingen, in de 5de en 4de resp. vier en één, terwijl de 3de Latijnse bevolkt wordt door vijf leerlingen (= toestand 1879/80, zie tabel in bijlage).

(22) [L. VANDEPUTTE], 18 ; B.A.B., C 489.

(23) B.A.B., C 489, *Brief Lietaer/bisschop*, 10 oktober 1880.

(24) B.A.B., C 489, *Brief Lefebvre/bisschop*, 7 december 1880.

te nemen, wat dan ook gebeurde bij het begin van het schooljaar 1881/82. Een circulaire, waarin de vroegere directeur, Cornille, en de nieuwe principal, J. Ferrant, broederlijk naast elkaar resp. afscheids- en welkomstwoorden schreven, moest deze overname officieel aan de leerlingen en hun ouders bekend maken ⁽²⁵⁾.

Uit de beperkte informatie uit deze periode kunnen, wat de taaltoestan- den aangaat, weinig besluiten geformuleerd worden. We zien echter dat het Moeskroense kollege een eigen plaats gaat innemen tussen de andere Westvlaamse kolleges, mede door de sterke invloed vanuit Frankrijk: zowel de stichter als de leidende kongregatie en tal van leerlingen waren Fransen.

II. HET BISSCHOPPELIJK KOLLEGE TOT 1895.

In dit tweede hoofdstukje wordt de periode tot 1895 behandeld, toen op nationaal vlak wel een en ander ging broeien. De eerste taalwet op het onderwijs kwam in 1883 tot stand, zodat de bisschoppen onder druk werden gezet om ook in hun scholen tot een zekere vernederlandsing over te gaan. De vraag is nu in hoeverre het St.-Jozefskollege hierdoor beroerd werd.

Bij de overdracht van het kollege trok Faict alle priesters-leraren terug en verving hij ze door een volledig nieuwe ploeg. Zo werden verdere moeilijkheden vermeden. De nieuwe directeur, Jules Ferrant, hoewel amper negen maanden in functie (september 1881 - mei 1882), leidde met « ijzeren hand » de reorganisatie, die evenwel niet zonder slag of stoot verliep ⁽²⁶⁾.

Wat de structuur van het kollege aangaat, is het opmerkelijk dat in het eerste schooljaar na de overname de humaniora niet voortgezet werd. De redenen hiervoor zijn ons onbekend. Leek het geringe aantal leerlingen de bisschop niet lonend genoeg om die afdeling in stand te houden? Was de concurrentie van de naburige kolleges (Menen en Kortrijk) ook een faktor die een rol speelde ⁽²⁷⁾? Of ging het hier enkel om een tijdelijke maatregel? Hoewel de waarheid vaak in een combinatie van de verschillende mogelijkheden schuilt, laat een ongedateerde prospectus het laatste vermoeden: « *Des classes d'Humanités pourront y être ajoutées*

(25) B.A.B., C 489, *Circulaire*, 15-17 september 1881.

(26) [J. VANDEPUTTE], 21.

(27) *IBID.*, 24.

plus tard »⁽²⁸⁾. Dit gebeurde al in het volgende schooljaar, 1882/83, met de oprichting van een 6e Latijnse en in 1883/84 met een 5e Latijnse⁽²⁹⁾. Verder waren er nog twee klassen voorbereidende afdeling en drie klassen van de middelbare afdeling, terwijl de beroepssektie vier klassen telde.

In alle afdelingen werd het vak Nederlands onderwezen, twee jaar al vóór Faict n.a.v. de wet van 1883 de Nederlandse les ook voor Walen verplicht stelde in de andere Westvlaamse instellingen⁽³⁰⁾. Weliswaar weten we niet hoeveel uren hieraan besteed werden. De problemen die ongetwijfeld rezen i.v.m. deze les door de aanwezigheid, niet alleen van Vlaamse leerlingen, maar ook van nederlandsonkundige Walen en Fransen, werden handig opgelost door het oprichten van aparte sekties voor Vlamingen en Walen⁽³¹⁾. Ook in de Latijnse afdeling stond het Nederlands al van het eerste jaar af op het programma.

Naar de inhoud en het taalgebruik in deze lessen hebben wij het raden, aangezien daarover geen gegevens werden teruggevonden. Toch dient melding gemaakt te worden van het feit dat een programma voor de feestavond van het St.-Vincentiusgenootschap uit het jaar 1883 aankondigde, dat de Waalse leerlingen van de middelbare sectie een nederlandstalig stukje van Miry, « De Molen », zouden opvoeren⁽³²⁾. Aangezien dit het oudste programma is dat terug te vinden was, weten we niet of het hier gaat om een jaarlijkse traditie, of om een experiment. Feit is dat alle programma's uit de volgende jaren geen enkel woord Nederlands bevatten. Misschien was het experiment dan toch niet zo succesvol geweest.

De speciale plaats die het kollege van Moeskroen innam in het Vlaamse land, wordt voor het eerst expliciet vermeld in een brief van directeur Moulaert (1892-1895) aan de bisschop, waarin hij om twee leraren vroeg, wees op de moeilijkheden door het vele werk en de gebrekkige infrastructuur, hoewel de toekomst van het kollege schitterend was, aangezien zowel leerlingen uit Frankrijk als uit Oost-Vlaanderen ingeschreven waren.

(28) B.A.B., C 489, *Prospectus*; precies deze laatste zin stelt ons in staat te veronderstellen dat deze prospectus vóór september 1882 opgesteld is (cfr. *infra*). Terminus post quem is vanzelfsprekend september 1881.

(29) Deze toestand blijft behouden tot 1904/05 (cfr. *infra*).

(30) L. VOS-GEVERS, *In het spoor...*, 222.

(31) Dit was het geval in de drie klassen van de « section moyenne », alsook in de twee laagste klassen van de beroepsafdeling. Wat de twee hoogste klassen van deze afdeling betreft, wordt blijkbaar geen onderscheid meer gemaakt en wordt de les Nederlands voor de beide taalgroepen samen gegeven; K.A.M., *Palmaressen*, 1882-87.

(32) K.A.M., *Archiefdoos 1880-1899*, map 1883.

Hij besloot: « *Nous finissons, comme Votre Grandeur m'en exprimait le désir au jour de ma nomination, par empêcher nos enfants flamands d'aller à Melle et à Malonne et ailleurs en France... Vouloir que ces enfants flamands restent dans les collèges flamands, est chose impossible. En une année de temps, Dottignies a vu augmenter de 40 le nombre de ses pensionnaires!! Il y en a actuellement dans les 70!... Depuis 34 ans des parents flamands envoient au collège de Mouscron leurs enfants... personne ne leur fera croire qu'en pays flamand on apprend aussi vite le français* »⁽³³⁾. Inderdaad, het « Frans leren » was het hoofdmotief van Vlaamse ouders om hun kinderen naar het St.-Jozefskollege te sturen. Dat de kollegedirectie zich hiervan heel goed bewust was, wordt merkbaar in haar initiatieven om de Vlaamse jongens bij te werken: zo werd in 1888 met een speciale cursus Frans voor Vlaamse leerlingen gestart.

Hoewel het St.-Jozefskollege duidelijk een school was met het Frans als voertaal, moeten we besluiten dat er voor deze periode wel een zekere vooruitstrevendheid op te merken valt. De Vlamingen werden goed opgevangen door middel van de speciale Franse lessen terwijl ook aan hun moedertaal aandacht besteed werd. Zelfs de Franstaligen kregen Nederlands voorgeschoteld. Van de mogelijke invloed van de bisschoppelijke verordeningen betreffende het taalgebruik is vooralsnog weinig te merken, waarschijnlijk eens te meer door de uitzonderlijke situatie van dit kollege.

III. NAAR EEN VOLWAARDIG KOLLEGE.

De akties voor de vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen gingen in de periode vóór de eerste wereldoorlog onverminderd voort, maar lieten het kollege van Moeskroen relatief onberoerd. De moeilijke oorlogsjaren anderzijds hadden tot gevolg dat de leerlingen van de Latijnse afdeling voor het eerst hun studie konden beëindigen in hun eigen school.

De periode 1895-1913.

Op 19 juli 1895 vond opnieuw een wijziging plaats in het bestuur van het kollege. Directeur Moulaert werd tot deken van Diksmuide benoemd en werd opgevolgd door M. Goemaere, sinds 1881 leraar aan het kollege.

Op 29 oktober 1895 al bracht de nieuwe principaal rapport uit bij zijn

(33) B.A.B., C 489, *Brief Moulaert/bisschop*, 29 juni 1884.

bisschop. Het leerlingenaantal bleef kwasi konstant⁽³⁴⁾, terwijl Fransen, Walen en Vlamingen op verwonderingwekkende wijze samenleefden. Met het onderwijs in het bijzonder waren er in het begin van het schooljaar wel enige moeilijkheden: Vlamingen die geen Frans kenden, zaten samen in één klas met Fransen die geen woord Nederlands spraken of verstonden. De zaak werd opgelost door beide groepen voor de les Nederlands te scheiden⁽³⁵⁾. De Vlamingen kregen daarenboven nog een speciale cursus Frans, terwijl de Fransen gezegd werden met een cursus geschiedenis en aardrijkskunde van Frankrijk. De principaal was vol lof over de verbeteringen die werden doorgevoerd, zoals het algemene programma en de gelijke benamingen van de klassen, maar hij pleitte meteen ook om de aanpassing aan bepaalde omstandigheden mogelijk te laten. Als voorbeeld gaf hij de speciale kursussen « geschiedenis en aardrijkskunde van Frankrijk » aan, die door de aanwezigheid van Fransen in Moeskroen een noodzaak waren. Verder suggereerde hij de financiële gelijkschakeling van de weddes van de leraren, terwijl hij voor het moeilijke vak wiskunde graag een speciale leraar zag. Hij besloot zijn brief met een pleidooi voor een groter aantal Latijnse klassen in het kollege van Moeskroen, zich beroepend op het grote aantal priesterroepingen in de stad, het grote aantal inwoners (16.000) en de konkurrentiepositie met de school van de broeders Maristen. Afschaffing van de Latijnse afdeling zou de ondergang van het kollege betekenen⁽³⁶⁾.

Van die opheffing was immers sprake, teneinde van het St.-Jozefskollege een instituut te maken met alleen maar een moderne afdeling. Langs een omweg (de klassieke « lange arm ») wist men dit echter te voorkomen. Meer zelfs, in 1904 stond bisschop Waffelaert toe dat een vierde en derde Latijnse toegevoegd werd⁽³⁷⁾.

Inmiddels waren ook de benamingen van de klassen aangepast aan de officiële programma's. De verdeling in drie sekties bleef: de voorbereidende afdeling kreeg vijf « studiejaren », terwijl de oude humaniora hun naam « Latijnse » mochten behouden. De moderne humaniora begonnen met een zevende klas, die gevolgd werd door een zesde moderne tot en met een derde moderne.

(34) Zie tabel in bijlage.

(35) Deze oplossing was zeker geen nieuwigheid, aangezien zij al vroeger toegepast werd (cfr. *supra*).

(36) B.A.B., C 489, *Brief Goemaere/bisschop*, 29 oktober 1895.

(37) [L. VANDEPUTTE], 27-28; K.A.M., *Palmaressen*, 1893-97, 1898-1902, 1902-08, 1909-14.

De oorlogsjaren.

In april 1913 kreeg het kollege een andere directeur, Joseph Morel, die echter bij het uitbreken van de oorlog samen met enkele andere leraren gemobiliseerd werd en pas na de wapenstilstand naar Moeskroen kon terugkeren.

Ondertussen hervatte het kollege de lessen onder leiding van de « ekonoom » (huismeester), duidelijk benadeeld door de oorlog : slechts 49 internen waren ingeschreven⁽³⁸⁾. Naar aanleiding van de legerbewegingen vertrokken ook die leerlingen na enige tijd.

Ook voor de laatstejaars waren er problemen : er werden geen passen uitgereikt om in andere scholen hun studie te beëindigen. Zo goed en zo kwaad het ging, werden in het schooljaar 1914-1915 de poësis en de retorika dan maar geïmproviseerd. Deze toestand bleef na de oorlog behouden, zodat het kollege nu voor het eerst een volledige Latijnse afdeling had.

Gedurende deze jaren heeft de problematiek van de taalverhoudingen ongetwijfeld plaats geruimd voor de moeilijkheden die de oorlogsomstandigheden meebrachten, temeer omdat er vrijwel geen internen meer waren, die overwegend Vlamingen waren. Misschien moet ook het wegvallen van de speciale cursus Nederlands in het schooljaar 1914-1915 wel in dit kader te plaatsen zijn⁽³⁹⁾.

Uit het jaar 1913 dateert wél het schrift « Zouaven Oefeningen » van de toenmalige bevelhebber H. Devoldre⁽⁴⁰⁾. Deze Vlaming maakte zijn notities zowel in het Frans als in het Nederlands, met een licht overwicht voor deze laatste taal. Het is vanzelfsprekend gevaarlijk besluiten te trekken uit deze enige bron over het taalgebruik in deze vereniging. Misschien wijst de vermenging van beide talen naar de tweetalige opleiding. Wat echter vrijwel vaststaat, is dat de bevelen in het Frans werden gegeven.

Dit feitje laat vermoeden dat het Nederlands achter de franstalige façade niet verloochend, zoniet min of meer getolereerd werd. In hoeverre dit vermoeden waarheid is, zullen we proberen uit te maken voor de laatste periode van deze studie, de naoorlogse jaren, waar de gegevens voor het eerst wat uitvoeriger zijn.

(38) B.A.B., C 489, *Le collège de Mouscron pendant la guerre 1914-1918*. (anonieme notitie).

(39) K.A.M., *Palmaressen*, 1909-1914.

(40) K.A.M., *Archiefdoos 1900-1929*, farde 1913 ; deze geuniformeerde zouaven bestonden reeds vanaf zowat 1890 tot zowat 1948 (uit mondeling meege-deelde gegevens).

IV. DE NAOORLOGSE PERIODE.

Ondanks de versterkte tegenstand tegen de Vlaamse Beweging als een gevolg van het aktivisme, werd in de periode tussen de twee oorlogen de basis gelegd voor de wettelijke eentaligheid van Vlaanderen. Zo bijvoorbeeld werd de Gentse universiteit in 1930 volledig vernederlandst. Opnieuw is de vraag hoe Moeskroen hierop reageerde.

1918-1930.

Voor deze periode, waarin Morel zijn funktie van principaal weer kon opnemen, konden ook aanvullende inlichtingen verkregen worden uit interviews ⁽⁴¹⁾.

Het Nederlands werd in de eerste drie jaren van de Grieks-Latijnse afdeling gesplitst gegeven : Walen en Vlamingen kregen apart les. Hieraan werden zowat een drietal uren per week besteed ⁽⁴²⁾. Wel herinnert men zich dat de klemtoon van het onderwijs voornamelijk lag op het Grieks, het Latijn en de wetenschappen. Ook het godsdienstonderwijs had een aparte regeling : de les zelf werd in het Frans gegeven, terwijl de Vlaamse leerlingen de katechismus in het Nederlands mochten leren. Vanzelfsprekend gold dit slechts voor de eerste klassen waar de studie van de katechismus op het programma stond. Buiten het katechismusonderricht, bleef het godsdienstondericht eentalig Frans, net als alle andere vakken.

Ook in de schoolverenigingen was het Frans de officiële taal, zowel in de harmonie als bij de zoeaven ⁽⁴⁰⁾. Hetzelfde gold voor het St.-Vincentiusgenootschap, dat voornamelijk een vereniging van Waalse externen was. Bijgevolg waren de jaarlijkse toneelavonden ten voordele van dit genootschap eveneens in de taal van Molière ⁽⁴³⁾. De enige nederlandstalige toneeltjes die werden opgevoerd waren die in de zondagontspanning voor de internen, overwegend Vlamingen. Kwalitatief hoogstaand waren die helemaal niet : het ging om echte ontspanning « intra muros ». Een ander

(41) R. COTTENIER, Ledegem, 11-12-77, leerling van 1922 tot 1928, leraar 5de Latijnse in 1933 ; G. DECRUYENAERE, Aalbeke, 14-12-77, leerling van 1923 tot 1927.

(42) Onze tweede zegspersoon kon dit niet bevestigen, aangezien hij slechts de hogere cyclus in het kollege van Moeskroen doorliep. In deze klassen werd het Nederlands voor Walen en Vlamingen samen gegeven. Als handboek werd de volledige reeks « Zuid en Noord. Een bloemlezing uit Zuid- en Noordnederlandse schrijvers » van E. BAUWENS gebruikt.

(43) K.A.M., *Archiefdozen*, programma's over de verschillende jaren.

soort rekreatie was lektuur. Materiaal hiervoor werd gevonden in de bibliotheek, waar ook de Vlamingen aan hun trekken kwamen: nederlandsstalige boeken waren aanwezig.

Het Frans vierde dan weer hoogtij op de speelplaats. Het signum als dusdanig bestond er niet, wel werden overtredders beboet met 0,25 fr. Voor de retorikaleerlingen bedroeg dit één frank. Een surveillant moest hierop toezien, hoewel onze beide respondenten eensgezind deze controle als niet al te scherp betitelden. De leerlingen wisten immers de komst van de « waakhond » aan te kondigen.

De godsdienstige oefeningen (preken in de zondagsmis, gebeden voor en na de les, ...) gebeurden eens te meer in het Frans. Een uitzondering werd gemaakt voor de retraites: de beide taalgroepen werden hiervoor gescheiden.

Uit de weinige gegevens die met betrekking tot dit punt beschikbaar waren, moeten we de houding van de leraren voorzichtigweg als overwegend neutraal betitelen. Wellicht hoedde de bisschop er zich voor, extreme flaminganten in Moeskroen te benoemen. Toch dachten onze respondenten twee categorieën te kunnen onderscheiden: de leraren die nogal fransgezind waren, en zij die als « flamingant » betiteld konden worden.

Als voorbeeld van deze laatste groep kan de figuur van priester J. Vermeersch naar voren geschoven worden. Hij werd geboren in Torhout in 1886 en werd in 1921 leraar in de vijfde Latijnse en hulpbewaker. Hoewel G. Decruyenaere⁽⁴¹⁾ slechts na enige aarzeling wist te vertellen, dat deze leraar voor flamingant doorging en vele roepingen wist te bewerken, voornamelijk ten voordele van Scheut, herinnerde R. Cottenier⁽⁴¹⁾ zich goed, dat Vermeersch een « walenhater » was, die er niet voor terugschrok de krant « *Het Vlaamsche Land* »⁽⁴⁴⁾, duidelijk zichtbaar, in de studiezaal te lezen. In juni 1926 werd Vermeersch dan tot onderpastoor in Moorsele benoemd.

Dezelfde respondent dacht ook te weten dat bepaalde leraren op hun feestdag geen les gaven, maar wel één of ander verhaal vertelden, de vlaamsgezinden in hun eigen taal.

Deze leraren zorgden ervoor, dat een zekere Vlaamse aktie min of meer getolereerd werd. Ten behoeve van de internen werden bepaalde tijd-

(44) *Het Vlaamsche Land*, Algemeen Weekblad, Antwerpen 1 (1919-20) —.

schriften, zoals « *De Blauwvoet* »⁽⁴⁵⁾, door halfinternen « binnengeblauwd ». Een geheime studentenbond « Grenswacht » liet haar leden onder pseudoniemen bijdragen leveren voor het studententijdschrift « *De Vlaamse Vlagge* »⁽⁴⁶⁾. Zeker niet iedere leerling was of werd hierbij betrokken: G. Decruyenaere was hiervan niet op de hoogte. De meeste Vlamingen gingen, zoals boven al is aangetoond, nog steeds naar Moeskroen om goed Frans te leren; deze ingesteldheid gaat wel niet samen met actief flamingantisme.

Tijdens de vakantie was er dan wel wat meer ruimte om deel te nemen aan de landdagen van het A.K.V.S. of om actief te zijn in een gewestelijke studentenbond, een vereniging van leerlingen uit alle kolleges. Maar hiermee had het Moeskroense kollege als dusdanig niets te maken.

De enige « officiële » plechtigheid uit deze periode waar een spoor van Nederlands te merken valt, was de viering van het gouden jubileum van Eerwaarde Moeder Nathalie op 25 mei 1922, waar de leerlingen van het kollege haar een jubelgedicht opdroegen, dat in het Nederlands was gesteld⁽⁴⁷⁾. Wellicht was deze zuster één van de Apostolinessen van het Jeruzalemklooster uit Brugge, die voor het « huishouden » van het kollege zorgden⁽⁴⁸⁾.

De « Cercle littéraire », 1919-1929.

Een scholierenvereniging die een aparte behandeling ruim verdient, is de lettergilde, die werd opgericht in 1919 (vrij laat in vergelijking met andere kolleges) en die een relatief kort bestaan kende: tot 1929⁽⁴⁹⁾.

(45) *De Blauwvoet*, Orgaan van het A.K.V.S., Leuven 1 (1920)-(1940), nieuwe reeks vanaf jan.-feb. 1949.

(46) In het schooljaar 1924-25 werden vanwege « Grenswacht » 28 inzendingen genoteerd, terwijl er in het daaropvolgende jaar 31 waren. 1926-27 kende een enorme toename in de medewerking aan de « *Vlagge* » met 78 inzendingen. In 1928 schreef A. van Hoestenburgh, retorikastudent en voorzitter van de kollegebond, dat « alle werking ontdekt » was en verzocht het aantal ingezonden werken aan de « *Vlagge* » niet te vermelden. Nochtans werden in 1929-30 opnieuw 42 werken ingestuurd en in 1930-31 nog slechts 7. 1931 was ook het jaar waarin « Grenswacht » verzocht zijn naam te laten veranderen in « *Katacombeghem* ». Daarna werden echter geen bijdragen meer genoteerd. Zie voor dit alles: L. & L. VOS-GEVERS, *Dat volk...*, 215, 260, 267, 268, 269, 270, 279.

(47) K.A.M., *Archiefdoos 1900-1929*, map 1922.

(48) [L. VANDEPUTTE], 34.

(49) K.A.M., *Cercle Littéraire*, verslagboek 1919-1929.

Iedere leerling uit de poësis en de retorika werd automatisch lid van deze kring⁽⁵⁰⁾, waarvan de principaal erevoorzitter was en een leraar als directeur fungeerde. De leden kozen zelf de voorzitter, ondervoorzitter, sekretaris en penningmeester uit hun midden.

De verslagen van de zittingen zijn overwegend in het Frans, hoewel er afwijkingen zijn, waarop later teruggekomen wordt. Uit het relaas van de openingstoespraak door de erevoorzitter — de principaal dus — komen we te weten dat deze « *messenger de paix* » zich inspant om zijn ideaal te verkondigen : « *Wallons et Flamands, déposons toutes nos petites rancunes mesquines qui entravent la concorde* »⁽⁵¹⁾.

De keuze van de onderwerpen werd volledig vrij gelaten, zodat hier een enorme verscheidenheid optreedt, afhankelijk van de persoonlijke interesses van de spreker. Ook het taalgebruik — en dit is opmerkelijk — werd aan de keuze van de leden overgelaten. Tot 1923-24 zijn alle verslagen in het Frans, maar het is mogelijk er de in het Nederlands voorgedragen werken uit te pikken aan de hand van allerlei vermeldingen. Enkele voorbeelden : van een Nederlandse voordracht werd meestal de titel in het Nederlands gehouden ofwel werd vermeld dat een toespraak « *en flamand* » werd gegeven. Sporadisch vinden we enkele woorden Nederlands midden in een Franse zin : « (...) *ce que disait André, (...) de son ami chéné : qu'il est aussi doux que du gekappelle kerrepap* »⁽⁵²⁾. De kritiek op Nederlandse werken moet eveneens in die taal gebeurd zijn : « *l'ami Michel Barbier s'était chargé de la critique : 'Ja, op zulk een schoon werk, weten wij lijk niet wat gezegd', dit-il en souriant ; et pour en finir : 'Oscar, ik moet u feliciteren' !* » De sekretaris kon hiermee blijkbaar niet akkoord gaan : « *Feliciteren !! Est-ce possible ?... C'est ici qui pourraient s'adapter ces mots : 'k en kan niet supportieren dat gij Fransch met Vlaamsch melieren* »⁽⁵³⁾. Ook de directeur schrikt er niet voor terug een woordje Nederlands te spreken : « *er is vordering, dirait Mr. le directeur* »⁽⁵⁴⁾.

Deze vaststellingen zouden kunnen laten vermoeden dat het Nederlands een ruime plaats innam in deze lettergilde. Een telling van de onderwerpen

(50) G. DECRUYENAERE, 14-12-77. De korrektheid van deze bewering kon worden nagegaan door de naamlijst van de leden in het verslagboek vermeld, te vergelijken met de cijfers van het aantal leerlingen in poësis en retorika (zie bijlage).

(51) K.A.M., *Cercle Littéraire*, verslag zitting 18 mei 1919.

(52) Id., zitting 1 juni 1919.

(53) Id., zitting 3 november 1919.

(54) Id., zitting 30 november 1919.

naar de taal waarin ze behandeld werden, laat onmiddellijk het tegendeel zien: het Frans overweegt in ruime mate⁽⁵⁵⁾. Hoogst uitzonderlijk werd ook eens een onderwerp in het Latijn behandeld. De hoop van de directeur dat « *la tradition d'avant-guerre (dans les autres collèges) passait maintenant au collège de Mouscron* »⁽⁵⁶⁾ blijkt té voortvarend te zijn geweest. Slechts tweemaal in het tienjarig bestaan van de « *Cercle* » waagde zich iemand aan het Latijn.

In het verslag van de bijeenkomst van 21 oktober 1923 wordt een belangrijke mededeling gedaan: « *Op aanvraag van de Vlaamsche studenten zal nu voor ieder Vlaamsch werk een Vlaamsch verslag opgemaakt worden, wat verleden jaar ook aan den schrijver gevraagd werd maar onbeantwoord bleef* »⁽⁵⁷⁾. Als gevolg hiervan zou iedere vergadering voortaan uit twee gedeelten bestaan: een Frans- en een Nederlandstalig. Deze regeling werd echter zonder medeweten van de (nieuwe) directeur ingesteld⁽⁵⁸⁾. Door deze organisatie nam het aantal Nederlandse voordrachten sterk toe, zodat het bijna op gelijke hoogte kwam te staan met het Franse. Ook wat de onderwerpen betreft, zien we een verhoogde vlaamsgezindheid. Er kwam als het ware een « boom » in de behandeling van Vlaamse figuren: zowel Dosfel, Verschaeve, Robenbach als Gezelle kwamen aan bod⁽⁵⁹⁾.

(55) Taalverhoudingen in de voordrachten van de lettergilde:

schoolj.	Nederlands	Frans	Latijn	Taal onbekend	Totaal
1918-19	1	5	0	1	7
1919-20	7	39	0	1	47
1920-21	6	27	1	1	35
1921-22	4	25	0	1	30
1922-23	6	19	1	4	30
1923-24	16	18	0	0	34
1924-25	5	26	0	4	35
1925-26	2	14	0	3	19
1926-27	2	5	0	2	9
1927-28	0	3	0	5	8
1928-29	2	3	0	0	5
1929-30	—	—	—	—	—

(56) K.A.M., *Cercle Littéraire*, zitting 26 december 1920.

(57) Id., zitting 21 oktober 1923.

(58) Id., zitting 4 november 1923. « Mais ce changement était introduit sans avoir pris la mesure préventive d'avertir au moins le Directeur, et de fait sa dignité de directeur lui donnais le droit d'être averti du changement ».

(59) De voorstelling van deze laatste werd besloten met « een oproep tot alle

Deze evolutie ten gunste van het Nederlands werd reeds het volgende jaar ongedaan gemaakt : « *Sur l'ordre de Monsieur le Directeur, les rapports de toutes les conférences tant flamandes que françaises seront désormais écrits en français seulement* »⁽⁶⁰⁾. Vreesde directeur voor een herhaling van de toestand van het vorige jaar ? Feit is dat door dit besluit het nu moeilijk wordt een onderscheid te maken tussen de Franse en de Nederlandse werken. Hoogstens vermeldt men nog « *en français* » of « *en flamand* ».

In 1926-27 verslaptte die strengheid — inmiddels kreeg de lettergilde ook een nieuwe directeur — en verschijnen opnieuw Nederlandse titels, naast typische schrijffouten onder invloed van het Nederlands⁽⁶¹⁾. Dat deze Nederlandstalige voordrachten wel enige moeilijkheden opleverden voor de Walen, kan worden afgeleid uit een verslag na een dergelijk optreden : « (...) *l'ami Firmin termine sa conférence applaudi par tous les Flamands et même pas les Wallons car, quoique étant restés bouche bée durant toute la lecture du devoir, et n'ayant pas compris grand chose, ils applaudissent tout de même par égard pour leur compagnon qui a du sacrifier tant de soirées d'études pour rédiger son beau devoir* »⁽⁶²⁾.

Tegelijkertijd betekende dit schooljaar ook het begin van de aftakeling van de lettergilde. Het aantal voordrachten verminderde geleidelijk tot in 1929-30, toen wél de leden genoteerd werden maar geen verslagen meer werden opgenomen. Uit deze periode dient o.i. wel nog melding gemaakt te worden van een kritiek op een Nederlands werk door een Waal « *dans une langue qu'il ne connaît pas très bien* »⁽⁶³⁾. De directeur greep deze gelegenheid aan « *pour inviter tous les Wallons à imiter leur compagnon* ». Eens te meer een oproep die blijkbaar zonder gevolg bleef.

1930-1940.

In maart 1930 kreeg het kollege een nieuwe directeur, J. Sobry, voorheen leraar in het kollege van Oostende. 1931 werd een feestjaar : de school bestond immers 100 jaar.

welmeenende Vlamingen om het voorbeeld te volgen van den grooten Vlaamsche Meester : hun taal te studeeren en te beminnen », Id., zitting 16 december 1923.

(60) Id., zitting 28 september 1924.

(61) Id., zitting 24 oktober 1926 ; bvb. « Pour la 2de fois... ».

(62) Id., zitting 24 oktober 1926.

(63) Id., zitting 21 oktober 1928.

En precies in dit jaar vermelden de palmaressen voor het eerst mondelinge eksamens. Naast godsdienst, Latijn, Grieks, Frans, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde en natuurwetenschappen kreeg ook het Nederlands hierbij een plaats⁽⁶⁴⁾.

Uit deze periode konden ook enkele brieven van het bisdom aan het kollege worden ingezien. Deze richtlijnen en circulaires in verband met de organisatie van het onderwijs, meestal ondertekend door inspekteur E. Verhamme, waren in het Nederlands gesteld. Uitzonderlijk vinden we een brief in het Frans, die dan richtlijnen bevat, specifiek geldend voor Moeskroen en blijkbaar betrekking hebbend op een af te nemen examen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de Franstalige en de Vlaamse leerlingen: « (...) I. Les 14 élèves dont la langue usuelle est le français développent le sujet de la narration: 'Le manteau de Saint-Martin'; II. Les élèves flamands répondent aux questions destinées aux élèves qui ont le français comme seconde langue. Comme le manuel 'Parlons français' n'est pas classique au collège de Mouscron, ils remplacent les deux membres de la première question (phraséologie) par ce qui suit: (...) ». Misschien was deze brief in het Frans met het oog op het doel ervan, af te leiden uit een notitie bovenaan: « Om mede te delen aan de leerlingen. Dit briefje mag desgewenscht voorgelezen worden »⁽⁶⁵⁾.

De speciale maatregelen die voor Moeskroen getroffen moesten worden, zullen zich ook laten merken hebben in de lessenroosters. De kollegeoverheid moet hierbij nogal vrij geweest zijn, gelet op een « uurtafel voor de moderne klassen en handelsprogramma voor de 6e » die wellicht gold voor de andere Westvlaamse kolleges, maar met opnieuw een speciale (potlood-)notitie: « Moeskroen: 4 uren Vlaamsch geven in elke klasse en voor het overige zelf aanpassen »⁽⁶⁶⁾.

De principaal zelf moet eveneens (een deel van ?) zijn korrespondentie met de bisschop in het Nederlands gevoerd hebben, blijkens de enige brief die van hem teruggevonden werd en die betrekking had op een kollegefeest, waarin om een dag vrijaf voor de leerlingen verzocht werd⁽⁶⁷⁾. Het contact met de ouders van Vlaamse leerlingen gebeurde eveneens (logischerwijze zouden we denken) in hun eigen taal⁽⁶⁸⁾.

(64) K.A.M., *Palmaressen*, 1930-34.

(65) K.A.M., losse bundel, *Brief Verhamme/principaal*, 10 juni 1935.

(66) Id., ongedateerd.

(67) Id., *Brief Dochy/bisschop*, 18 september 1935. Wellicht gaat het hier om de inwijding van de nieuwe gebouwen door Mgr. Lamiroy op 15 september 1935.

(68) Id., (ongedateerde) brief aan de ouders m.b.t. « de gevaren die de studenten bedreigen ».

De interviews⁽⁶⁹⁾ lieten zien dat in deze periode de taaltoestanden in grote mate bleven zoals ze beschreven werden voor de jaren 1918-1930. In de zevende voorbereidende werd de klemtoon voornamelijk gelegd op het aanleren van Frans aan de Vlamingen, die dan voor de tweede taal, het Nederlands, begrijpelijkerwijze vaak een stapje voor hadden op hun Waalse medeleerlingen. Het onderwijzend personeel bestond grotendeels uit Vlamingen, naast een aantal Franssprekenden-van-huis-uit, die zo de kans kregen in hun taal te onderwijzen. Meestal ging het in dit geval om Bruggelingen.

Naast de verenigingen bleef de speelplaats eveneens verfranst. De boetes werden enigszins aangepast: voor de zesde en vijfde: 0,25 fr, voor vierde en derde: 0,50 fr. en voor tweede en eerste één frank. Meerdere malen betrappt worden op een zelfde dag betekende schoolblijven. Eventueel werd bij uitzondering eens de toestemming gegeven om tijdens de recreatie Nederlands te spreken.

Een eigenlijke K.S.A.-werking bestond er niet, wel kon propaganda gemaakt worden voor de gouddagen en andere initiatieven van deze beweging. Ook hun tijdschriften kenden een ruime verspreiding binnen de kollegemuren⁽⁷⁰⁾.

Na de behandeling van deze laatste periode stellen we vast dat het St.-Jozefskollege zijn franstalig karakter heel goed heeft weten te bewaren. Een vernederlandsing bleef uit, hoewel achter de schermen wel wat Vlaamsgezindheid de kop probeerde op te steken, overigens niet zo succesvol. De Vlaamse leerlingen schijnen hierop verder niet geïnsisteerd te hebben.

BESLUIT.

In de inleiding uitten wij al het vermoeden, dat het St.-Jozefskollege van Moeskroen een aparte plaats innam onder de Westvlaamse kolleges. Die indruk blijft na de behandeling van de verschillende periodes.

De andere kolleges die van het Brugse bisdom afhankelijk waren, namen geleidelijk het Nederlands als voertaal aan, maar dit was niet het geval voor dat van Moeskroen.

Zonder daarom opnieuw in details — én in herhaling — te vervallen, menen we dat de verklaring hiervoor gezocht moet worden in de volgende

(69) M. LAMPE, Rumbeke, 25 december 1977, leerling van 1940 tot 1947; G. LAVAERT, Outrijve, 26 december 1977, leerling van 1933 tot 1940.

(70) Het blad bestemd voor de eerste twee jaren, Klaroen, had in de tweede helft van de jaren '30 een 110 abonnementen.

argumenten: de niet geringe invloed van Frankrijk (zowel de stichter als de « *Sainte-Union* » waren Frans en trokken — bijgevolg — ook leerlingen uit Frankrijk aan) met daarbij aansluitend het aantal Vlaamse jongens dat het St.-Jozefskollege bezocht « om Frans te leren » (een motivatie overigens die niet bepaald aanzet om te gaan ijveren voor een vernederlandsing). Verder kan nog worden aangestipt, dat de Franstalige inwoners van Moeskroen, volgens VANHEEDE ⁽³⁾ een minderheid, ongetwijfeld voor het behoud van het Franstalig onderwijs geijverd zullen hebben ⁽⁷¹⁾.

Dit zal er allemaal voor gezorgd hebben dat, toen de principaal om een speciale taalregeling verzocht, de bisschop — mede gelet op de opvattingen ten opzichte van het Nederlands in deze kringen — zeker niet weigerig gestaan zal hebben tegenover het behoud van de toestand, temeer omdat de taalverhoudingen er nu niet bepaald het voorwerp van discussies en moeilijkheden uitmaakten. De Vlaamse leerlingen bleven wat dat betreft vrij onbewogen.

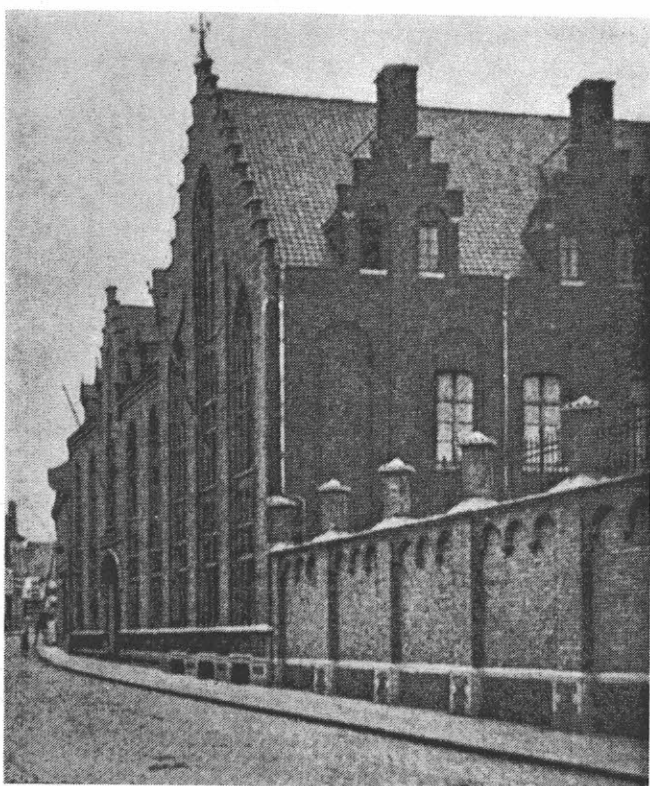
Tenslotte ging het ook om een vrij klein kollege, waar prestige- en principekwesties enkel van ondergeschikt belang waren.

Werd er bijgevolg niet om een vernederlandsing gevraagd en kwam die er dan ook niet, toch mag daaruit niet direkt besloten worden dat het Moeskroense kollege een Franstalig bolwerk zonder meer was. Hoewel het voor de buitenwereld wel zo leek te zijn (er werd trouwens goed over gewaakt dit imago onaangetast te laten), dient de toestand binnen de kollegemuren wel genuanceerd te worden.

Het kollege gaf blijk van een zekere vooruitstrevendheid, toen het al in 1881 het Nederlands in zijn lessenrooster opnam, zodat deze taal niet alleen aan de Vlamingen werd onderwezen maar ook aan de Franstaligen. Anderzijds werden de Vlamingen « bijgeschoold » met een speciale cursus Frans.

Doordat tal van leerlingen en leraren Vlamingen waren, is het tevens zo dat het Nederlands ook buiten de les, op zijn zachtst gezegd, geen onbekende taal was. Hoe vaak die gebruikt werd, in het openbaar of in het geheim, valt door het gebrek aan gegevens moeilijk te bepalen. Terwijl in de meeste schoolverenigingen enkel het Frans gebruikt werd — althans in de « officiële » dokumenten (verslagen, programma's e.d.m.) — lijkt het erop, dat zoeven het Frans en het Nederlands vaak door elkaar gebruikten. Het best te beoordelen is de toestand in de lettergilde, waar het Nederlands een zekere plaats kreeg, niet alleen in de voordrachten, maar

(71) Interessant hiervoor ware een onderzoek naar de verhouding tussen het kollege en het gemeentebestuur.

*Voorgevel van het
Sint-Jozefskollege
in Moeskroen.*

ook in de verslagen. Deze plaats mag zeker niet overschat worden, met uitzondering dan wel voor het schooljaar 1923/24, waar een vrij duidelijke Vlaamsgezindheid zorgde voor een piek in de Nederlandstalige voordrachten en verslagen. Deze toestand werd echter al het volgende jaar ongedaan gemaakt door een ingrijpen van de verantwoordelijke leraar. Eigenlijk is dit feitje de enige duidelijke vorm, hoe beperkt ook, van een aktief flamingantisme (als we dit zo kunnen of mogen noemen).

VANHEEDE dacht de uitblijvende vernederlandsing van Moeskroen te moeten toeschrijven aan de verfransende invloed van het onderwijs. Toch geloven we niet dat het behoud van het Frans als onderwijstaal bewust gericht was op de verfransing van de stad, maar veeleer op de vorming van jonge mensen voor wie de kennis van het Frans voor hun latere leven als een noodzaak werd beschouwd.

Niettemin zal de opstelling van het kollege een belangrijke bijdrage geleverd hebben in de verfransing van Moeskroen, die dan in 1963 « bekroond » werd met de overheveling naar de provincie Henegouwen. Voorlopig is de tijd echter nog niet rijp, om ook deze periode in dit onderzoek te betrekken...

F. SANTY.

BIJLAGE : Aantal leerlingen.

schoolj.	intern	halfintern	extern	totaal
1867-1868		86	128	214
1868-1869		93	118	211
1869-1870		100	131	231
1872-1873	112	15	115	242
1874-1875 ⁽¹⁾		17	105	240
1879-1880 ⁽²⁾	59	11	131	201
1882-1883 ⁽³⁾				175
1885-1886 ⁽³⁾				227
1886-1887 ⁽³⁾				241
1888-1889 ⁽³⁾				229
1895-1896 ⁽⁴⁾	80	14	± 125	± 216

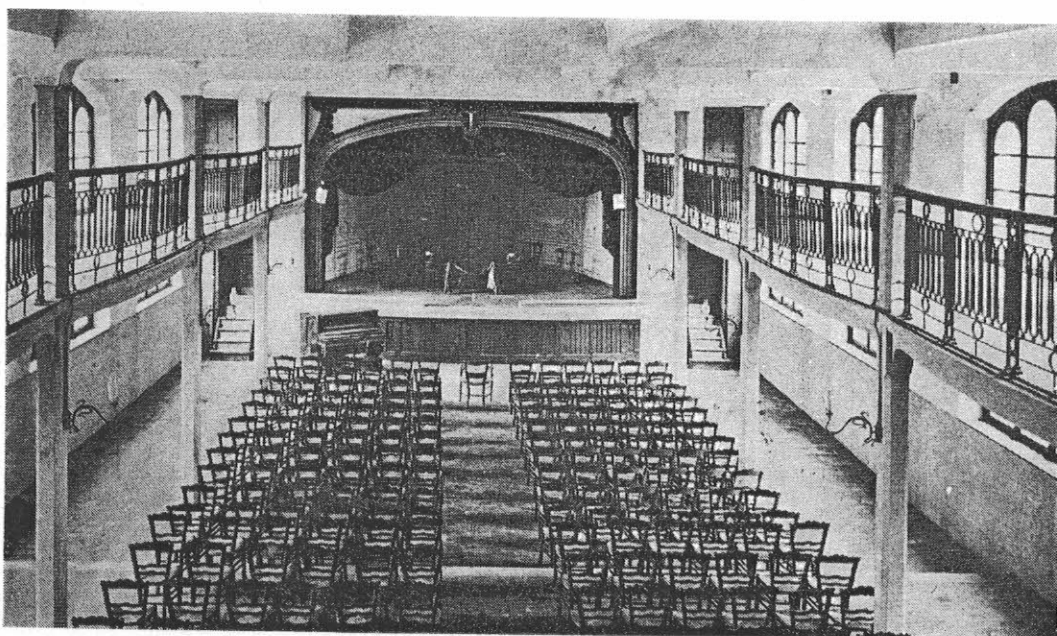
(1) laatste volledige leerlingenlijst in palmares.

(2) B.A.B., brief Baes/bisschop, 4 oktober 1879.

(3) B.A.B., officiële opgave van het leerlingenaantal, indeling naar de klassen (zie onderstaande tabel).

(4) B.A.B., brief Goemare/bisschop, 29 oktober 1895.

klas	1882/83	1885/86	1886/87	1888/89
6e Latijnse	12	6	5	6
5e Latijnse	—	3	8	8
1e professionnelle		2	—	3
2e	8	0	8	3
3e		6	9	8
4e	34	13	12	10
1e moyenne	37	29	35	33
2e		44	39	40
3e	42	44	41	31
1e préparatoire			44	48
2e	42	80	40	39
totaal	175	227	241	229

Feestzaal van het Moeskroense kollege.

schoolj.	moderne					Latijnse						totaal
	7e	6e	5e	4e	3e	6e	5e	4e	3e	2e	1e	
1915-16	26	25	18	—	3	15	7	6	6	3	6	115
1916-17	29	18	11	9	—	13	13	7	6	6	5	117
1917-18	25	17	13	8	9	12	13	13	12	6	6	134
1918-19	45	39	22	12	3	16	15	12	11	8	5	188
1919-20	118	37	22	11	3	23	9	14	8	11	6	262
1920-21	391	45	20	9	2	20	15	7	6	5	10	230
1921-22	120	43	17	12	5	21	12	14	6	7	5	262
1922-23	90	40	22	6	4	26	11	11	14	5	7	236
1923-24	84	36	25	14	3	28	17	11	11	14	5	248
1929-30	127	37	26	10	5	19	19	13	16	10	14	296
1930-31	95	31	17	8	4	20	13	16	11	14	11	240
1931-32	90	30	10	8	5	38	12	11	13	7	10	234
1932-33	88	42	11	5	3	27	25	8	7	9	8	233
1933-34	133	50	11	5	5	33	19	21	4	8	9	298